

OB STOLETNICI ROJSTVA FRANCA OROŽNA

Letos bo preteklo sto let, odkar se je rodil Franc Orožen, prvi predsednik slovenskega planinskega društva.

Orožnova rodbina izvira iz okolice Laškega in so se njeni davni predniki po očetovi strani pisali Kačič. Bili so podložniki laške gosposčine. Po urbarialnih zapiskih jim lahko sledimo nazaj do XVI., verjetno celo do XIII. stoletja. Francov praded Matija Orožen se je konec XVIII. stoletja naselil v Laškem in se je začel baviti s trgovino. Trgovca sta bila tudi njegov sin Ignacij in vnuk Anton. Trgovina je bila na Glavnem trgu na številki 94, ki je dobila svojo današnjo obliko po velikem požaru, ki je leta 1840 upepelil skoraj ves trg.

Orožnova rodbina je dala slovenskemu narodu več inteligentov, med njimi dva pomembna znanstvenika Ignacija in Franca Orožna, strica in nečaka. Ignacij je bil Ignacijev, a Franc Antonov sin.

Franc Orožen se je rodil 17. decembra leta 1853. Njegova mati Karolina je bila hči laškega krčmarja Janeza Mastnaka. Ko je preživel v očetovi hiši svoja mlada leta, je bilo Laško kraj, ki je imel po pričevanju inženirja Boštjana Roša še popolnoma slovenski značaj.

Gimnazijo je Franc Orožen študiral v Celju, a vseučilišče na Dunaju. Pod vplivom svojega strica Ignacija, velikega zgodovinarja, se je posvetil študiju geografije in zgodovine. Posebno vneto je poslušal predavanja znanega raziskovalca Alp, profesorja Friderika Simonyja. Na Dunaju je leta 1881 napravil profesorski izpit iz zemljepisa in zgodovine. Leta 1881/1882 je bil poskusni kandidat na Dunaju, a v letih 1882-1889 je kot suplent služboval na raznih zavodih, na učiteljski v Kopru, gimnaziji v Novem mestu in na realki v Ljubljani. Šele leta 1889 je dobil stalno profesorsko mesto na učiteljski v Ljubljani. Tedaj se je začelo tudi njegovo obširno kulturno in znanstveno knjižno delo.

Franc Orožen je deloval in pisal v glavnem v treh smereh; kot didaktik, kot znanstveni geograf in zgodovinar. Kot didaktik spada v vrsto tistih naših pedagogov iz zadnjih desetletij pred prvo svetovno vojno, ki so svoje pedagoško znanje in metodično spretnost združevali s širokim in globokim strokovnim znanjem. Bil je v družbi Schreinerja, dr. Bezjaka, Koprivnika, dr. Potočnika, dr. Pivka, dr. Kosa in drugih. Z veliko vnemo se je lotil metodične obravnave zemljepisne snovi. Bilo mu je za uvedbo načel, ki upoštevali ne samo jasnost in nazornost pouka, ampak tudi postopek od neposredne okolice k vse širšim področjem. V tem smislu je leta 1891 izdal Metodiko zemljepisnega pouka, ki je leta 1898 doživela drugo izdajo. Sledilo je več zemljepisnih učnih knjig: Zemljepis za meščanske šole v treh stopnjah (1891—1896), ki je leta 1912 izšel kot izdaja v celotni knjigi, Zemljepis avstro-ogrske države za IV. razred srednjih šol (1907), Ustavoznanstvo (1899) in Kranjsko domoznanstvo (1909). Zaradi svoje jasnosti, preglednosti in premišljene izbire snovi bi te knjige še danes lahko služile za zgled našim piscem zemljepisnih učnih knjig. Franc Orožen je uspešno oral tudi ledino v naši šolski kartografiji, ki kljub sijajnemu Kocenovemu zgledu ljudski šoli dotlej ni nudila skoraj ničesar. Priredil je prvi slovenski globus, zemljevida obeh polut, stenske zemljevide Evrope, Avstro-Ogrske, Kranjske in sosednih pokrajin, Primorske in Palestine. Skupaj s Simonom Rutarjem je izdal Haardtov atlas za ljudske šole, ki je imel v prvi izdaji 7, a v drugi 14 zemljevidov. Kot pedagog je bil tudi sotrudnik Popotnika in Učiteljskega tovariša.

Franc Orožen je veljal v svojem času za najboljšega ljubljanskega zemljepisca in enega izmed najboljših zgodovinarjev. Zato mu je Slovenska Matica poverila nalogo, da za njeno zbirko Slovenska zemlja opiše Kranjsko v zemljepisnem in zgodovinskem pogledu. Tako je nastalo njegovo najobsežnejše delo Vojvodina Kranjska, ki obsega dve knjigi, prva obravnavajoča zemljepisne razmere, je izšla leta 1901, druga, ki se bavi z zgodovino dežele, pa leta

1902. Zlasti v prvi knjigi je podal mnogo novih v zaokroženo obliko združenih podatkov. Leta 1912 mu je odbor Slovenske Matice naročil, naj na podoben način obdela tudi Slovensko Štajersko, toda smrt mu je iztrgala pero iz rok, preden se je mogel lotiti dela.

Kot ljubitelju prirode in zemljepiscu so leta 1893 Francu Orožnu zaupali še tretjo nalogo, ki mu je dala obilo dela, a tudi notranjega zadovoljstva. Izvolili so ga za prvega predsednika Slovenskega planinskega društva, ki mu je bil eden izmed ustanoviteljev. Na čelu društva je bil polnih petnajst let, do 1908. Kot planinec je štel za svojo dolžnost, da širi med našimi ljudmi zanimanje za planine. Tudi pri tem je postopal metodično, kakor je bil navajen iz šole. Obiskoval je najlepše točke v našem sredogorju in je o njih pisal v Planinskem Vestniku. Leta 1896 je izšel spis o Rogaški ali Donački gori, leta 1898 o Golteh pri Mozirju, leta 1899 o Lisci in o Krnu, leta 1901 o Mrzlici, o naši severni meji na bivšem Štajerskem. V koledarju Družbe sv. Mohorja je leta 1903 objavil spis »Sveti Kum«. Večino teh spisov je v smotrno pregledni obliki izdal tudi v drobnih knjižicah, ki so vršile važno propagandno nalogo.

Vendar se je Franc Orožen zanimal tudi za naš visokogorski svet, Julijske in Savinjske Alpe, ki ga je pridno obiskoval in o njem pisal. Pri tem se je opiral tudi na zgodovino. V Ljubljanskem Zvonu je leta 1895 pisal o prvih hribolazcih na Triglav v dobi od 1778 do 1837 in o Vodniku kot turistu. V Planinskem Vestniku je leta 1899 razpravljal o Vodnikovem Vršacu, leta 1903 o Valvasorjevem poročilu o Krmi in leta 1907 o Staniču kot prvem veleturistu. V zvezi z njegovim šolsko didaktičnim in turistovskim delovanjem spis o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času, ki ga je objavil v Zborniku Matice Slovenske leta 1901. Seveda je Franc Orožen posvečal svojo pozornost tudi perečim vprašanjem našega mladega planinstva: graditvi planinskih koč, markiranju poti itd. V Kamniku se je rad ustavljal pri svojem bratu Emilu, ki je bil izza leta 1902 tam natakár. Tudi Emil je bil navdušen planinec; že prej ko je bil v Trebnjem, sta s Francem delala izlete na Gorenjsko, njegov kamniški dom pa je bil pravo zbirališče planincev; razen Franca Orožna so se oglašali v njem tudi Kocbek, prof. Frischauf, prof. Chodounsky, prof. Seidl in drugi. V prijateljskem kramljanju so kovali načrte o planinskih kočah, poteh itd. Skupaj so odhajali v planine. Franca Orožna najdemo pri otvoritvi koč na Molički planini, Kamniškem sedlu in na Okrešlju. A planinska koča na Črni prsti, ki je nastala kot prva leta 1894, je dobila njegovo ime. Leta 1909 ga je društvo imenovalo za častnega člana.

S tem delo Franca Orožna še ni izčrpano. Vse polno njegovih drobnih sestavkov, zapiskov in knjižnih ocen najdemo v Ljubljanskem Zvonu, Planinskem Vestniku in nemškem Ljubljanskem listu.

Med njimi so tudi obsežnejši spisi o stari pisavi (Ljublj. Zvon, 1887, 1888), o Stanleyje (Ljublj. Zvon 1890, posebna knjižica 1892).

Orožen je bil tudi prvi predsednik Društva slovenskih profesorjev, odbornik Muzejskega društva za Kranjsko, odbornik Društva za raziskovanje podzemeljskih jam itd.

Orožen se je oženil leta 1893 v Rajhenburgu s Franico Kocjanovo, hčerjo poštarja, trgovca in posestnika. Rodila mu je sina Franca in Janka in je umrla leta 1905. Leta 1910 se je drugič poročil s Hildo Brahtlovo in se je iz Šubičeve ulice št. 3 preselil v njeno hišo na Sv. Petra nasipu. V isti hiši je stanovala tudi Ernestina Jelovškova, ki jo je izdatno podpiral.

Franc Orožen je več let bolehal. Poleti 1912 se je precej opomogel, a v jeseni se je bolezen obnovila in dne 26. novembra je zatisnil oči. Pokopali so ga pri sv. Križu. Bil je v življenju neumoren ko mravlja; vsi, ki o njem govorijo, poudarjajo, da je bil blaga, mirna in mehka duša, skromen in tih človek, dober in odkrit tovariš in prijatelj ter dobrohoten in vesten učitelj.

Viri: Ignacij Orožen, Kačičev Orožnov rod, 1895, spomini Francovega nečaka dr. Milana Orožna, nekrologi v Carniolii (Milan Pajk), Popotniku (Milan Pajk) in Planinskem Vestniku (Ivan Macher) ter članek v Biografskem leksikonu.